

ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

III-IV КОНГРЕС СХОДОЗНАВЦІВ

до 150-ї річниці від дня народження Агатангела Кримського

Частина II

23–24 грудня 2020 р.

Видавний дім
«Гельветика»
2020

Ямпольська Л. М.
*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри всесвітньої історії
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди*

ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕШМЕРГА У КУРДСЬКО-ІРАКСЬКОМУ КОНФЛІКТІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Курдські військові традиції існували з давніх часів і розвивалися разом із прагненням курдського народу до власної державності. Ранній курдизм і курдські військові формування в різні історичні періоди боролися проти Сефевідської, Османської, Британської імперій. Незважаючи на жорстоке переслідування османським урядом, курдські племінні ополчення в період Першої світової війни співпрацювали зі збройними силами Османської імперії, допомагаючи у здійсненні геноциду асирійців, вірмен і греків [1, с. 169].

Завдання нашої доповіді – проаналізувати історію створення, склад, визначити основні вектори діяльності збройних формувань Пешмерга у курдсько-іракському конфлікті другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Вказані аспекти практично не отримали висвітлення в сучасному українському курдознавстві [2–4].

Пешмерга (курд. Pêşmerge: pêş – «перед», merg – «смерть», e – «є»: «ті, що дивляться в обличчя смерті») – курдські воєнізовані формування в Іракському Курдистані. Виникли з появою курдського національного руху у 90-х рр. XIX ст. За часів самопроголошеної Мехабадської Республіки (1946–1947) на чолі з Мустафою Барзані стали її офіційною армією [5]. Назва Пешмерга остаточно оформилася в середині ХХ ст. як курдський еквівалент ірансько-арабському поняттю «федая», яким іменували воїнів, що присвятили себе боротьбі за високу ідею. Термін «пешмерга» вперше у ЗМІ використав курдський письменник, поет і політичний діяч Ібрагім Ахмед [4, с. 172].

Під час Вересневого повстання іракських курдів проти національної політики офіційного Багдада у 1961–1975 рр. (курдсько-іракський конфлікт) загони Пешмерга, чисельністю близько 15 тис. осіб, перетворилися на регулярні армійські формування. Їх переважна більшість була підпорядкована лідерів Демократичної партії Курдистану (Democratic Party of Kurdistan – DPK) Мустафі Барзані [6, с. 56]. Збройне повстання курдів, придушене Багдадом, дискредитувало ідею автономії (11 березня 1974 р. рішенням Ради революційного командування (РПК) був прийнятий Закон № 33 «Про автономію Курдистану», що

оголошував про створення Курдського автономного району (КАР) із центром у м. Ербілі), у середовищі курдів поширювалася зневіра у можливість здобуття національних прав мирними політичними засобами [3, с. 156].

Після поразки Вересневого повстання у лавах ДПК відбувся розкол: Джаляль Талабані вийшов із партії і з метою активізації опору офіційному Багдаду заснував Патріотичний союз Курдистану (Patriotic Union of Kurdistan – PUK). Фракційність і партикуляризм поглибили протистояння між провідними політичними силами курдського національного руху, яке до сьогодення часу розділяє сили Пешмерга й суспільство Республіки Ірак. Після смерті Мустафи Барзані в 1979 р. лідером ДПК став його син Масуд. У міру зростання напруженості у відносинах між ДПК і PUK у 1980-х – 1990-х рр. більшість Пешмерга боролися за збереження курдських регіонів (Дохук, Ербіль, Сулейманія, Халабджа, Кірчук, Ніневія, Діяла) під контролем своєї партії, одночасно борючись із вторгненням іракської урядової армії.

Після Першої війни у Перській затоці 1991 р. в Іракському Курдистані активізувалося протистояння між ДПК і PUK, і сили Пешмерга активно використовувалися під час збройних зіткнень [7]. Громадянська війна офіційно закінчилася у вересні 1998 р., коли курдські лідери М. Барзані й Д. Талабані підписали Вашингтонську угоду про встановлення миру, розподіл влади і прибутків, заборону дислокації на території Північного Іраку Робітничої партії Курдистану, недопущення іракських урядових військ до курдських регіонів [8]. У наступні роки напруженість залишалася високою, проте обидві політичні сили рухалися назустріч одна одній, і під час Другої війни у Перській затоці 2003 р. разом із підпорядкованими їм Пешмерга взяли участь у поваленні баасистського режиму Саддама Хусейна.

Аналізуючи кількісний і якісний склад Пешмерга, слід зазначити, що ДПК і PUK не розголошують статистичну інформацію про винищувачів Пешмерга в офіційних документах. ЗМІ припускають, що бійців налічується від 150 до 200 тис. [9]. Пешмерга розділили Іракський Курдистан на «жовту» зону, що регулюється ДПК (губернаторства Дохук і Ербіль) і «зелену» зону, керовану PUK (губернаторства Сулейманія і Халабджа) [9]. Кожна зона має власну філію Пешмерга зі своїми владними установами. Через фракційність і партикулярний характер політичних сил Пешмерга не мають єдиного командного центру, а їхні підрозділи дотримуються окремої військової ієрархії в залежності від лояльності до певної політичної сили.

На сьогоденній день Пешмерга – це збройні сили Kurdistan Autonomous Region – Курдського автономного району (КАР) Республіки Ірак. Операції Антиіракської коаліції в 1991 та 2003 рр. і подальші

політичні зміни привели до ратифікації нової конституції Іраку у 2005 р., відповідно до якої КАР має статус широкої автономії. Іракський Курдистан поділений на чотири провінції – Дохук, Ербіль, Сулейманію і Халабджу. Між іракським урядом і курдським регіоном триває протистояння щодо курдофонних територій – провінцій Кіркук, Ніневія і Діяла, які офіційно не входять до складу Іракського Курдистану.

Ще одним потужним вектором діяльності Пешмерга стала участь у боротьбі з радикальною терористичною організацією – Ісламською Державою Іраку і Леванту (ІДІЛ). Після захоплення бойовиками ІДІЛ у червні 2014 р. курдофонних провінцій Кіркук і Ніневії та широкомасштабного винищення беззахисних езидів Пешмерга активізували військові дії проти ІДІЛ, що сприяло швидкій перемозі над нею сил коаліції. Пешмерга відвоювали Кіркук, який фактично перейшов під контроль Іракського Курдистану. Проте у середині жовтня 2017 р. за результатами Іраксько-курдської війни офіційний Багдад знову повернув контроль над цією провінцією [4, с. 173].

Оскільки іракській армії законодавством заборонено перетинати кордони КАР, за його безпеку відповідають Пешмерга, а також їхні дочірні організації, до яких належать Asayish (розвідувальне агентство), Parastin u Zanyarî (допоміжне розвідувальне агентство) та Zeravani (жандармерія). Формально Пешмерга знаходиться під командуванням Kurdistan Regional Government's Ministry of Peshmerga Affairs (Міністерства у справах Пешмерга Регіонального уряду Курдистану) [9]. У період боротьби з ІДІЛ сили Західної коаліції здійснювали тиск на PUK та DPK, щоб створити змішані бригади Пешмерга як умову подальшої допомоги та фінансування. Незважаючи на об'єднання 12 бригад під регіональним керівництвом, офіцери продовжують звітувати і отримувати накази від свого партійного керівництва, яке контролює розміщення лояльних до нього збройних сил і призначає командирів фронту та окремих секторів.

У складі сил Пешмерга наявні наступні підрозділи: Regional Guard Brigades – Регіональні гвардійські бригади (40-43 тис., підпорядковані Міністерству у справах Пешмерга, аполітичні), Hezekani Kosrat Rasul (2-3 тис., польовий командир Косрат Расул Алі, PUK), Anti-terror Force – Антитерористичні сили (5 тис., командувач Лахур Шейх Джангі, PUK), Presidential Peshmerga Brigades – Президентські бригади Пешмерга (командувач Херо Ібрагім Ахмед, PUK), 70 об'єднань PUK (60 тис., командувач Шейх Джафар, Шейх Мустафа), Emergency Forces – Сили спеціального призначення (3 тис., PUK), Netchirvan Barzani's Brigade – бригада Нечирвана Барзані (DPK), 80 об'єднань DPK (70-90 тис., командувач Наджат Алі Саліх), Zerevani (51-120 тис., командувач Масуд Барзані, DPK), Êzîdxan Protection Force – Сили для захисту езидів

(7-8 тис., командувач Масуд Барзані, ДРК) [7]. Сучасні Пешмерга не мають належного медичного забезпечення та підрозділів зв'язку. Під керівництвом коаліції, очолюваної США, Пешмерга почали стандартизувати свою систему озброєнь, замінивши зброю радянських часів на вогнепальну зброю НАТО [9].

Негативним проявом військової діяльності Пешмерга є їх використання ДРК і РУК для здійснення монополії на застосування сили в своїх зонах. У 2011 р. Пешмерга, контрольовані ДРК, обстріляли антиурядових протестувальників у Сулейманії, а пізніше РУК використав власні сили безпеки, щоб зірвати ці протести, що призвело до критики з боку опозиційних партій у парламенті. У 2014 р. ДРК використала свої Пешмерга, щоб зупинити депутатів руху «Горран», які хотіли взяти участь у роботі Регіонального парламенту в Ербілі [7]. За межами Іракського Курдистану Пешмерга звинувачується у використанні сили для здійснення контролю над арабськими, єзидськими та асирійськими громадами.

Таким чином, становлення Пешмерга проходило у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. у боротьбі Іракського Курдистану за автономію (курдсько-іракський конфлікт) та «з ворогами Курдистану». Незважаючи на ідейно-партіотичну спрямованість, на військово-політичну діяльність Пешмерга впливали партикуляризм, клановість, комерціалізація війн «четвертого покоління», етноконфесійні конфлікти, зовнішній фактор, унеможливаючи реалізацію основного завдання курдизму – власного державотворення.

Список використаних джерел:

1. Степанова Н.В. Проблема курдов в Іраке. *Етносы и конфессии на Востоке: конфликты и взаимодействие*. Под ред. А.В. Торкунова; сост. В.Я. Белокреницкий, М.А. Сапронова. М. : МГИМО МИД РФ, 2005. С. 168–220.
2. Наджат С. Відносини між Іракським Курдистаном та Іраком у другому десятилітті ХХІ століття: пошук оптимальної моделі співіснування. *Політичне життя*. 2018. № 4. С. 102–106.
3. Ямпольська Л.М. Курдський національний рух і військово-політична діяльність Мустафи Барзані (1903–1979). *Гілея: науковий вісник. Зб. наук. праць*. К. : «Видавництво «Гілея», 2017. Вип. 122 (7). С. 153–158.
4. Ямпольська Л.М. Курдський національний рух і «проблема Кіркуку» в контексті державотворчих процесів Іраку новітнього періоду. *Гілея: науковий вісник*. К.: «Видавництво «Гілея», 2019. Вип. 147 (№ 8), Ч. 1. Історичні науки. С. 170–177.
5. Mufid Abdulla. Mahabad – the first independent Kurdish republic. *The Kurdistan Tribune*. February 14, 2015.

6. Барзани М. Мустафа Барзани и курдское освободительное движение (1931–1961 гг.): пер. с курдск. А.Ш. Хаурами. СПб. : Наука, 2005. 370 с.

7. Lortz G. Michael. Willing to face Death: A History of Kurdish Militia Forces – the Peshmerga – from the Ottoman Empire to Present-Day. URL: <https://web.archive.org/web/20131029191132/> <http://etd.lib.fsu.edu/theses/available/etd-11142005-144616/unrestricted/003Manuscript.pdf>

8. Mohammad V.A. Ahmed. Iraqi Kurds and Nation-Building. URL: http://csis.org/files/publication/140105_Iraq_Book_AHC.pdf

9. Wilgenburg van W., Fumerton M. Kurdistan's Political Armies: The Challenge of Unifying the Peshmerga Forces. URL: https://carnegieendowment.org/files/ACMR_WilgenburgFumerton_Kurdistan_English_final.pdf